

Michal Pehr*

Masarykův ústav a Archiv AV ČR v Praze

OBRAZ POLSKA V LIDOVECKÉM A KATOLICKÉM TISKU POVÁLEČNÉ TŘETÍ REPUBLIKY¹

V dubnu 1947 došlo k velké oslavě českého zemského patrona svatého Vojtěcha². Československo si v tomto roce připomínalo 950 let od jeho mučednické smrti³. V souvislosti s oslavami bylo naplánováno i putování lebky svatého Vojtěcha po celém státě. Akce pozitivně přijímaná po celé republice, následně vyvrcholila v srpnu 1947 oslavami na Pražském hradě, kdy těchto oslav se účastnila řada zahraničních poutníků, mimo jiné i značná výprava polských poutníků. Na zakončení oslav v srpnu 1947 byl přítomna výprava věřících, kterou v zastoupení hnězdenského kardinála Hlonda vedl polský biskup Tadeusz Pawel Zakrzewski v doprovodu několika dalších polských biskupů⁴.

Celé tehdejší oslavy svatého Vojtěcha vyzněly primárně jako oslavy patrona nejen Čechů ale také i Poláků. Po delší době se tak čtenáři československého tisku mohli setkat s pozitivním obrazem Polska, což bylo vyvoláno i podpisem vzájemné smlouvy o přátelství v roce 1947⁵. Ústřední deník katolické Československé strany lidové Lidová demokracie tak uveřejnila například úvodník Karla Horalíka⁶ s názvem *Cesta sv. Vojtěcha*, kde se mimo jiné uvádí: „kult tohoto nadšeného bojovníka Kristova duchovního otce tří slovanských národů nám ukazují, že je i jiná cesta k utužení slovanského bratrství mezi Čechy, Slováky a Poláky. Je to cesta

* PhDr. Michal Pehr, Ph.D. (Republika Czeska) – od 2003 r. asystent ds. Badań Naukowych w Instytucie Masaryka Czeskiej Akademii Nauk w Pradze (obecnie Instytut Masaryka i Archiwum Czeskiej Akademii Nauk).

¹ Tato studie vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace RVO:67985921.

² Oslavy organizovala Svatováclavská liga. Materiály této organizace jsou uloženy v Archivu Národního muzea v Praze.

³ K tématu oslav blíže viz J. Polc, *Svatovojtěšské oslavy v roce 1947*, w: J. Polc, *Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu*, Praha 1997, s. 197–224.

⁴ Lidová demokracie, roč. 3, č. 197, 26. srpna 1947, s. 1, článek *Cesta ostatků sv. Vojtěcha* skončena

⁵ Smlouva byla uzavřena 10. března 1947 na dobu dvaceti let.

⁶ Karel Horalík (1908–1965), novinář a spisovatel. Působil rovněž jako šéfredaktor Lidové demokracie.

křesťanské lásky, cesta křesťanského porozumění pro duchovní, hmotné i politické potřeby tří slovanských národů“⁷. Celé putování ostatků bylo vyjádření prosby za pokoj v našich zemích, ale také za mír a pokoj mezi polským a českým národem.

V podobném duchu se nechal slyšet i Časopis katolického duchovenstva, který na svých stránkách uveřejnil myšlenku františkánského kněze a teologa Jan Kapistrána Vyskočila,⁸ který napsal: „Kéž 950letá památka jeho mučednické smrti, jež padá zrovna do roku, kdy uzavřena byla přátelská a spojenecká smlouva mezi oběma slovanskými národy, Čechy a Poláky, posvětit toto přátelství, nejen na 50 let, nýbrž navždy... jen duch velkého apoštola víry a lásky křesťanské spojí to, co tělo-hmota rozdělovalo, spojí i oba národy Čechy a Poláky, v úctě a památce svatovojtěšské“⁹.

Význam celé akce si uvědomíme ještě více při studiu celého mediálního obrazu Polska v československém poválečném tisku. Dobový katolický tisk představuje v tomto ohledu přirozeně jenom určitý výsek z celkového obrazu. Katolický tisk v té době však hrál značnou roli s ohledem na to, že tento tisk představoval významnou složku nesocialistického dobového tisku. Po druhé světové válce došlo k podstatnému omezení tisku, což bylo ovlivněno vznikem politického systému Národní fronty, který připouštěl omezený počet politických stran¹⁰. V českých zemích tak byly obnoveny pouze čtyři české strany, z nichž pouze jediná byla nesocialistická strana a tou byla právě katolická Československá strana lidová. Tisk této strany představoval vedle tisku určeného primárně pro potřeby katolické církve,¹¹ jediný katolický tisk v českých zemích. Z lidoveckého tisku nejdůležitější roli hrál ústřední deník Lidová demokracie nahrazující předválečné Lidové listy. Dalšími důležitými periodiky byly týdeníky Vývoj a Obzory, které byly určeny pro inteligenci a obsahovaly na svou dobu pozoruhodné množství zpráv o zahraničním dění¹². Pro omezený rozsah tohoto článku se omezím jen na následující konstatování.

V lidoveckém ale obecně vzato v československém tisku se v této době setkáváme spíše s negativním obrazem. Katolický tisk si velmi podrobně všímal

⁷ Lidová demokracie, roč. 3, č. 95, 23. dubna 1947, s. 1, článek Karla Horalíka Cesta sv. Vojtěcha.

⁸ Jan Kapistrán Vyskočil (1886–1956), františkánský duchovní teolog a historik.

⁹ J. K. Vyskočil, *V záři velikého biskupa*, „Časopis Katolického duchovenstva“ 3/1947, s.65–97.

¹⁰ K nesocialistické publicistice blíže viz M. Drápala, *Na ztracené vartě* Západu, Praha 2000.

¹¹ Zde mám na mysli například Časopis Katolického duchovenstva, týdeník Rozséváč vycházející v Olomouci, týdeník Neděle z Prahy a časopis Katolík.

¹² Přehled o katolickém lidoveckém tisku blíže viz např. A. Blabolil, *Křesťanské politické hnutí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a Československá strana lidová I, II*. Praha 1969–70.

situace v Polsku. Značnou pozornost věnoval přirozeně vývoji vztahů katolické církve a polského státu, který definoval jako „stále napjatý“¹³.

Velká pozornost byla věnována i celkové situaci Polska a všem problémům, které si přinášela z válečné minulosti. Jedním z takových problémů byla například polská exilová armáda a její postavení v poválečné Evropě. V katolickém tisku se často objevovaly zprávy o polských vojácích v zahraničí (v Itálii) a velmi podrobně se věnovaly dalším osudům těchto jednotek¹⁴. Polské jednotky podle této zprávy šíří kolem sebe propagandu, že zůstávají ve zbroji proto, aby byly připraveny na boj proti Rusku respektive Sovětskému svazu. Lidovecké Obzory tuto myšlenku odmítali jako něco naprosto nereálného. Názory polské emigrace o hrozícím konfliktu mezi západem a východem jsou nemožné: „Polští emigranti se v tomto neskutečném snění, v němž si pletou svoje sny a přání se skutečnostmi, podobají čím dále tím více ruským běžencům a jejich sny připomínají nesplněné tužby bělogvardějců po první světové válce“¹⁵. Otázka polských vojáků a jejich možný návrat domů se stávala předmětem nejen jednání obou stran ale i značné žurnalistické pozornosti.¹⁶ Obzory několikrát varovaly před záludnou propagandou polských důstojníků v Andersově armádě, „kteří za vrchol polského vlastenectví a politiky spatřovali v proněmecké a protisovětské politice prvního kolaboranta v Evropě, plukovníka Becka, jenž se tak horlivě účastnil německého tažení proti ČSR v roce 1938 tím, že dal násilně zabírat Těšínsko“¹⁷. Tisk věnoval také pozornost otázce jednání ve věci polských válečných dluhů¹⁸.

Největší pozornost však tisk věnoval polským hranicím a situaci v poválečném Polsku¹⁹. Polsko křižují davy utečenců a repatriantů. Rusů, kteří přicházejí z Evropy do Sovětského svazu. Němců, kteří jsou vyháněni ze svých domovů. A naopak Poláků, kteří se vracejí domů a to ať už ze Západu či z Východu. Navíc území Polska se oproti předválečnému stavu zmenšilo²⁰. O jednu pětinu. Články

¹³ Obzory, roč. 4, č. 7, 21. února 1948, s. 101, článek Církev a stát v Polsku.

¹⁴ Srovnej například Obzory, roč. 2, č. 37, 14. září 1946, s. 579, článek Obzory a nové Polsko. V tomto článku je referováno, že angličtí liberálové nesouhlasí s přestěhováním polské armády do Velké Británie. Vize, že by v Británii vznikla kompaktní polská enkláva je pro Angličany podle článku naprosto nepřijatelná. S odkazem na liberální list News Chronicle se doslova uvádí, že většina těchto Poláků „je fašistického nebo polofašistického smýšlení“ a jediné co by bylo možné je usadit v Anglii rozptýleně, aby se naučili „demokratickému způsobu života“.

¹⁵ Obzory, roč. 2, č. 4, 26. ledna 1946, s. 51–52, článek Poláci o Itálii.

¹⁶ Obzory, roč. 2, č. 9, 2. března 1946, s. 132–133, článek Polská nota Velké Británii

¹⁷ Obzory, roč. 2, č. 13, 30. března 1946, s. 196–197, článek Konečně

¹⁸ Obzory, roč. 2, č. 30, 27. července 1946, s. 468, článek Polské válečné dluhy ve Velké Británii.

¹⁹ Obzory, roč. 2, č. 16, 20. dubna 1946, s. 244, článek Angličané o Polsku.

²⁰ Obzory, roč. 2, č. 6, 9. února 1946, s. 83, článek Polsko v nových hranicích.

si všímali špatné hospodářské situace země, která byla odkázaná na dovoz, ale také na černý domácí trh, protože příděly nestačily²¹. Produkce uhlí dosahuje jen poloviční předválečné produkce a obnova průmyslu v některých krajích ej velmi obtížná, protože kraje jsou vylidněné. Poukazovalo se na nebezpečí hladu v Polsku²². Poláci byli rovněž kritizováni za tvrdé provádění odsunu německého obyvatelstva. Lidovecké Obzory o tomto odsunu napsaly, že Poláci ač vázáni postupimským ujednáním tohoto ujednání nerespektují a na Němcích se mstí. „Tyto přehmaty, kterými trpí hlavně ženy a děti i starší lidé, musí přestat. Spojenecká kontrolní komise musí ihned zakročit a sjednati pořádek“²³.

Obzory také věnovali pozornost polským názorům na vývoj mezinárodní politiky²⁴. Ve vzájemných vztazích přetrvávalo nepřátelství, které bylo patrné i z tiskových ohlasů²⁵. Poláci v těchto ohlasech zdůrazňovali, že československé nároky nejsou opodstatněné²⁶. Obzory rovněž otiskly vyjádření polského vice-ministra Modzelewského o polské zahraniční politice, kde mimo jiné pravil, že československé nároky na Kladsko jsou neopodstatněné: „Je tam více hrobů polských vojáků, kteří o tuto zem bojovali, než živých Čechů.“ Československý tisk v této věci kontroval, když se snažil poukazovat na to, že polská neústupnost ve věci území způsobuje zdržení úpravy poměrů ve střední Evropě²⁷.

Sledovala se i vnitřní politika v Polsku. Lidovecké Obzory informovaly o hrozcí totalitě v Polsku. V té souvislosti byl připomínán projev vůdce polské selské strany Vladislava Banaczyka, že polská vláda spěje totalitní diktatuře a byly citovány jeho slova: „Půjde-li to takto dál jméno reakcionář, stane se pro každého Poláka čestným názvem“²⁸.

V případě sporných hraničních území pak referoval tisk o teroru polské okupace a vyhánění českého obyvatelstva²⁹. Katolický tisk ovšem uveřejňoval zprávy, které byly voláním o dosažení pokojné shody a míru. Obzory například otiskly zprávu v prosinci 1945, která zdůrazňuje připravenost Polska k jednání. Poměr československo-polský se podle tohoto článku zhoršil a hrozí přerůst ve

²¹ „Polsko normálně vývozce potravin, je nyní závislé na dovozu z UNRRA. Obzory, roč. 2, č. 8, 23. února 1946, s. 120–121, článek Hospodářská situace Evropy.

²² Obzory, roč. 2, č. 18, 4. května 1946, s. 278, článek Nebezpečí hladu v Polsku.

²³ Obzory, roč. 1, č. 4, 15. září 1945, s. 50, článek Odsun Němců z krajů, obsazených Poláky.

²⁴ Obzory, roč. 2, č. 13, 30. března 1946, s. 198, článek Polský názor o Německu.

²⁵ Obzory, roč. 2, č. 22, 1. června 1946, s. 341, článek O polské zahraniční politice

²⁶ Srovnej Obzory, roč. 2, č. 21, 25. května 1946, s. 326, článek Kladsko. „Na Kladsku není více Čechů, než Francouzů nebo Holanďanů“.

²⁷ Obzory, roč. 2, č. 46, 16. listopadu 1946, s. 723, článek Poláci a Kominternu: „Poláci...svým imperialistickým šovinismem (Těšín) zdržují úpravu poměrů ve střední Evropě.“

²⁸ Obzory, roč. 2, č. 20, 18. května 1946, s. 312, článek Totalita v Polsku?

²⁹ Obzory, roč. 1, č. 8, 13. října 1945, s. 114–115, článek Kladsko.

vzájemnou animositu³⁰. Jednání se ovšem nevyvíjeli k československé spokojenosti. Tisk v prosinci 1945 napsal, že jednání vinou neústupné politiky varšavské vlády zůstaly na mrtvém bodě³¹.

Obraz Polska v lidoveckém a katolickém tisku vcelku příliš nevybočoval z obrazu, který nabízel tehdejší soudobý československý tisk. Snad jen s ohledem na to, že podával na rozdíl od ostatních periodik zprávy o životě katolické církve a věnoval pozornost vzájemným vztahům mezi Polskem a katolickou církví.

Mediální obraz byl v zásadě determinován dvěma základními faktory. Na jedné straně tu byla snaha budovat pozitivní obraz Polska³². Československo po druhé světové válce přicházelo s politikou úzké spolupráce slovanských národů, jako zajištění bezpečnosti. Jedním z rysů nově budované společnosti a státu bylo nadšení pro slovanství. Bylo to pochopitelné. Lidé si od ideje slovanské vzájemnosti a spolupráce slibovali zajištění míru a stability. Československý ministr zahraničních věcí Jan Masaryk k tomu ještě v jednom ze svých válečných projevů řekl: „Válka také urychlila myšlenkový vývoj slovanské solidarity. I v ní najdeme svou posilu. Budeme v ní hledat především bezpečnost proti společnému protivníkovi, odvěkému nepříteli všech Slovanů, a pak, jak říkal můj otec, stupeň k vzájemnosti širší a nejširší. Podobně se na to dívají i Rusové, kteří ponechávají všem slovanským národům nezávislost a samostatnost [...] Kdo si přečetl přednášku, kterou měl loni Himmler k německým vysokým důstojníkům a v níž mluvil o Slovanech jako o škodlivém a nebezpečném hmyzu, který je nutno zničit, ten si uvědomí, jak nutné je, aby se slovanské národy a státy dohodly“³³.

V podobném duchu jako Jan Masaryk hovořil rovněž prezident Edvard Beneš, jenž se této problematice věnoval nejen ve svých projevech,³⁴ ale i ve svých knihách *Nová slovanská politika* a *Úvahy o slovanství*, které vyšly po válce a v nichž vyzýval ke spolupráci mezi Slovaný za předpokladu zachování demokracie a svobody³⁵.

Slovanství se stalo širším vlastenectvím, heslem doby a módní záležitostí. Proto vznikl například Svaz slovanského bratrství, který poukazoval na to, že Slovanů je v Evropě na 200 milionů, a nový spolek chtěl programově pracovat na jejich sjednocení. Členové tohoto svazu pak slibovali při svém vstupu, že se „nikdy nezpronevěří slovanskému bratrství a odkazu těch, kteří před námi nesli hrdě pochodeň slovanského sjednocení“. Zároveň prohlašovali: „Chci pracovati

³⁰ Obzory, roč. 1, č. 16, 22. prosince 1945, s. 243, článek Těšínsko.

³¹ Obzory, roč. 1, č. 17, 29. prosince 1945, s. 257, článek Jednání se sousedy.

³² K této otázce blíže viz též moje práce, kterou jsem uveřejnil v roce 2011. Blíže viz M. Pehr, *Zápas o nové Československo 1939–1946*, Praha 2011.

³³ J. Masaryk, *Volá Londýn*, Praha 1990, s. 221. Rozhlasový projev ze 7. listopadu 1944.

³⁴ Viz například E. Beneš, *Šest let v exilu*, Praha, 1946.

³⁵ Blíže viz E. Beneš, *Nová slovanská politika*, Praha 1946; TÝŽ, *Úvahy o slovanství*, Praha 1947.

věrně a nezištně jako bratr velké slovanské rodiny ke spojení všech Slovanů. Tomuto příkazu podřídím své konání i myšlení, vždy a za všech okolností“³⁶.

Na téma slovanství se rovněž tvořily oslavné práce, mnohdy značně rozsáhlé.³⁷ Jejich cílem bylo dokázat historickou opodstatněnost slovanské orientace v českém prostředí – že „náš národ duchovně tíhl vždy nejsilněji k Rusům“³⁸ a k dalším Slovanům. Poválečný režim měl snahu po svém interpretovat české dějiny. Zatímco za německé okupace byla místa spojená se zemským patronem a knížetem svatým Václavem a vůbec celá svatováclavská idea vnímány jako symbol spolupráce s Němci, tak naopak po válce byly počátky českého přemyslovského státu interpretovány jako doba, kdy si Slované ještě rozuměli, a zároveň nejstarší fáze boje proti rozpínavosti germánského přívalu³⁹.

V historických výkladech kořenů panslavismu se začínalo – jak jinak – raným středověkem. Autoři se snažili dokázat, že Velká Morava se svými knížaty, Kosmas, ale později i Karel IV., husité, Jiří z Poděbrad, Balbín, Dobrovský, Kollár, Masaryk a další byli zastánci slovanské vzájemnosti. Stopy „politického slavismu“⁴⁰ se hledaly i v českém stavovském povstání 1618–1620 a v anonymní práci *Slované a Němci před tisíciletím* se čtenáři dozvěděli o „politické úloze knížete Václava v zápase Slovanů o jejich národní bytí“.⁴¹ Zdeňek Nejedlý zase dokazoval slovanský náboj husitství a podtrhoval jeho aktuální vyznění: „Husité ne zbytečně nazývali svůj boj slovanským bojem. Žižka zvláště rád tak mluvil a víme, co tím myslel: boj za národ – český, slovanský národ. Tak po husitsku půjdeme i my, aby se skutkem stalo známé slovo Kollárovo. „Peklo zrádcům, nebe Slávům věrným.““⁴² Zemský patron Sv. Václav a další uvedení protagonisté by se asi velice divili, kdyby měli možnost si o sobě přečíst tyto řádky.

³⁶ Tamže.

³⁷ Z velkého množství literatury, která vycházela v období třetí republiky k tomuto tématu a k jeho nejrůznějším aspektům, připomeňme alespoň díla: L. Jandásek, *Tyršovo slovanství*, Brno 1947; V. Melichar, *Svět slovanský je náš I, II*, Praha 1948; M. Reiman, *Slovanská politika v hospodářství Československa*, Praha 1947; nebo *Národní shromáždění a politika slovanské spolupráce*, Praha 1947.

³⁸ J. Hybášek, *O slovanské spolupráci*, Hradec Králové 1947, s. 2.

³⁹ Srovnej například Národní archiv v Praze (dalej: NA Praha), f. MZV- VA II, k. 291; *Lidová demokracie* 10. 7. 1945 – článek Velká manifestace na Levém Hradci, kde se o tomto raně přemyslovském hradišti a místu spjatým se životem sv. Václava mimo jiné píše: „Už na prahu dějin se stýkáme s jeho obrysy. Jedna z prvních hrází, které jsme postavili proti germánskému přívalu a rozpínavosti. První z důkazů, že jsme schopni spolupracovat a tvořit s celým kulturním světem.“

⁴⁰ J. Macúrek, *Slovanská idea a dnešní skutečnost*, Brno 1947, s. 17.

⁴¹ *Slované a Němci před tisíciletím*, Praha 1945, s. 1.

⁴² Z. Nejedlý, *Pod Slovanským praporem*, *Slovanská družba*, *Čítanka nového slovanství*. Třebouchovice pod Orebem 1948, s. 337.

O slovanství se ovšem také zpívalo. A psaly se také nejrůznější divadelní hry a agitky. Tak například spisovatel Arno Kraus⁴³ ve svém díle: *Nám ty šťastné zítřky patří* vypráví o Pepíkovi, Frantovi, Růženě, Honzovi, Nadě a Emilce, kteří si chtěli spolu hrát na válku a bojovat, jenže žádné z dětí nechtělo hrát Němce. Uvědoměly a vzorný příslušník SNB však vyslechl jejich rozhovor a vysvětlil jim, že všichni Slované jsou bratři, pomáhají si, neškodí si a ani se spolu neperou a nebojují. Na závěr tohoto příběhu všichni spolu zpívají: „Slované jsou věrní bratři, nám ty šťastné zítřky patří. V svornosti je naše síla, ta nás vždycky zachránila. Při slavné přísaze od Moskvy ku Praze ztroskotá nepřítel na naší odvaze[...] Naše země širošírá, přes hory se rozprostírá. Její boky moře myje, všude věrný Slovan žije! Od Baltu k Šumavě, z Jadranu k Varšavě, přes Tichý oceán všude je pán...”⁴⁴

V tomto novém panslavismu vidělo Československo své budoucí zajištění po mnichovském zklamání z demokratického Západu a po francouzské zradě. Druhá světová válka byla často také prezentována jako souboj Slovanů s Germány, který byl Slovany pod vedením Sovětského svazu úspěšně vybojován.

Samozřejmě, že v tomto konceptu hrála základní roli nejsilnější slovanská mocnost a tou byl Sovětský svaz. Výsledkem tohoto nového politického konceptu byla snaha o vytváření co nejlepších vztahů ke všem slovanským bratrům. Tato koncepce byla vyjádřena při řadě nejrůznějších příležitostech. V Košickém vládním programu ale i v dalších programových dokumentech poválečného Československa najdeme pasáže zdůrazňující československou slovanskou politiku a úzké vztahy mimo jiné i s Polskem. Tato proměněna mimochodem neunikla pozornosti ani polskému tisku, který tuto proměnu definoval slovy, že z panslavismu rázu kulturně psychologického typického pro 19. století se v Československu stává panslavismus politicko-hospodářský⁴⁵.

Druhý faktor už nebyl zdaleka tak příznivý. A to sice ten že v pozitivním obrazu se odráželi negativní resentimenty z minulosti (především situace po Mnichovu) a také poválečný spor o území a s tím spojené problémy s polskou menšinou žijící na československém území.

Postavení polské menšiny bylo v té době na československém území komplikované⁴⁶. Zdá se to svým způsobem paradoxní: vždyť Poláci jako Slované by teoreticky měli být bráni v kontextu převládajícího poválečného slovanského nadšení jako bratři. Snad tomu tak bylo ještě v rovině politických prohlášení z Prahy, v pohraničí však byla situace naprosto odlišná. Lidovecký poslanec Vilém

⁴³ Arno Kraus (1921–1982), básník, prozaik, dramatik a diplomat

⁴⁴ Tamže, s. 326–331.

⁴⁵ Obzory, roč. 1, č. 4, 15. září 1945, s. 50–51, článek Poláci o nás. Článek je zprávou o úvodníku Mieczysława Wionczka v polském týdeníku *Odrozenie*.

⁴⁶ K postavení polské menšiny blíže například viz T. Siwek, S. Zahradnik, J. Szymeczek, *Polská národnostní menšina v Československu 1945–1954*, Praha, ÚSD AV ČR 2001.

Pavlík z Českého Těšína ji na 39. schůzi Prozatímního národního shromáždění 8. března 1946 popsal slovy: „Jako rodák z Těšínska chci slavnou sněmovnu informovat o poměrech na Těšínsku a o poměru Poláků k nám. Situace na Těšínsku není zdaleka pro český lid uspokojivá. Iredenta polská vystrkuje opět růžky. Tamější obyvatelstvo české má v živé paměti rok 1938, kdy polská soldateska beckovská pokojné české občany v několika hodinách z jejich domovů vypudila. Český člověk mohl často jen svůj život zachrániti před polskými bojůvkáři. Je nám všem v živé paměti, jak násilně utlačovaly polské úřady všechno, co bylo české. Na celém území Těšínska nebyla ani jediná česká škola, české bohoslužby byly ihned zakázány, české nápisy strhávány a ten, kdo promluvil česky na ulici a byl přistižen polským strážníkem, musel zaplatit vysokou pokutu nebo byl za to žalářován. Takto postupovali proti nám beckovští Poláci, když se ultimativním požadavkem s pomocí Hitlera zmocnili Těšínska“⁴⁷.

Řešení polské otázky v Československu zaměstnávalo u nás mnohé. Polská menšina nebyla pochopitelně takovým problémem jako německá menšina, už proto, že byla nesrovnatelně menší: podle sčítání lidu z roku 1930 žilo na našem území celkem 103 322 obyvatel polské národnosti⁴⁸. Jako řešení se zde rovněž nabízel transfer obyvatelstva, o kterém se velmi reálně uvažovalo. Je to velmi málo známá skutečnost, která byla zastíněna odsunem Němců, ale i pozdější snahou vyvolávat dojem, že v rodícím se východním komunistickém bloku nejsou žádné animozity ani spory⁴⁹.

Důvodů vzájemného nepřátelství po druhé světové válce bylo více. Za prvé tu byly především historické reminiscence z doby vzniku Československa po první světové válce, kdy docházelo k velkým sporům o budoucí podobu společných hranic. Nejspornějším místem byla především oblast Těšínska, kde došlo dokonce k ozbrojenému konfliktu, který byl nakonec řešen rozdělením sporného území mezi Československo a Polsko. Česká veřejnost toto rozdělení většinou těžce nesla, protože měla pocit, že v hájení našich zájmů jsme nebyli dostatečně průbojní. Dozvuky tohoto byly patrné ještě v době druhé světové války. V jedné ze studií, které k tomuto problému vytvořil Československý studijní ústav v Londýně se praví: „Příslušnost [celého] Těšínska k českému státu byla založena ve středověku svobodnou smlouvou mezi státem českým a polským r. 1335. Jeho

⁴⁷ Blíže viz www.psp.cz – stenografický záznam z 39. schůze PNS 9. března 1946.

⁴⁸ T. Siwek, S. Zahradník, J. Szymeczek, dz. cyt, s. 10.

⁴⁹ Ve věci polské menšiny padaly nejrůznější návrhy. Některé počítaly s dobrovolným odsunem. Padaly ovšem požadavky nuceného odsunu, především těch Poláků, kteří přišli po Mnichovu do pohraničí, případně se podíleli na vyhánění českého obyvatelstva. K tomuto tématu blíže viz T. Siwek, S. Zahradník, J. Szymeczek, dz. cyt, s. 27–31; J. Friedl, Z. Jirásek, *Rozpačité spojenectví. Československo-polské vztahy v letech 1945–1949*, Praha 2008.

souvislost s českými zeměmi trvala plně od té doby až do r. 1920. Historický vývoj učinil nepochybně z Těšínska zemi nepochybně českou⁵⁰. A ještě razantněji se vyjádřil národně socialistický politik František Uhlíř ve své práci *Těšínské Slezsko–Obrana práva* z roku 1941: „Československo mělo a má historické právo na Těšínsko. Československo mělo a má nárok na Těšínsko podle práva přirozeného. Československo usilovalo o nejužší spolupráci s Polskem [a] plně zabezpečilo rozvoj polské menšiny“. Zatímco Polsko v jeho podání „zahájilo útoky proti integritě Československa, sloužilo těmito útoky berlínským zájmům...porušilo naše historické právo na Těšínsko, porušilo naše přirozené právo pomnichovským zábořem těšínských okresů a zneužilo k těmto účelům polské menšiny na Těšínsku“, přičemž polská menšina „nechtěla k Polsku, odmítala protičeskoslovenské tendence, dařilo se jí u nás dobře a byla si toho vědoma“.

Svoji práci pak končil výzvou: „Všichni chraňme každý metr této drahé země. Byla vždy naše–je naše–a nesmí být cizí. Všichni chraňme svaté city věrného slezského lidu, jenž tolik vytrpěl pro své národní přesvědčení na této křižovatce národů a přece nezahladil a neodrodil se. Všichni chraňme zájmy Československa, zájmy věčné, jež nezačaly včera a neskončí zítra, ale jež žily v dávných generacích a nevyhasnou ani v srdcích našich dětí. Chraňme a uchraňme těšínskou zemi. Je naše.“⁵¹ Mimochodem podobně patetický byl František Uhlíř i na půdě československého parlamentu, když v březnu 1946 řekl: „Těšínsko nejenom podle práva historického, ale i podle hlasu věrného svého srdce je naše. Těšínsko jako aorta celého hospodářského života republiky musí naše zůstat. Celý náš národ a jeho vláda budou střežit a chránit Těšínské Slezsko jako nejdražší perlu v koruně svatováclavské. (*Potlesk.*) Správně zde řekla paní posl[ankyně] Zemínová: Už nikdy žádný Mnichov, ale také žádný polský Mnichov!“⁵²

Samotné rozdělení a odstoupení území o rozloze 1009 km² ve prospěch Polska v roce 1920 bylo u nás interpretováno jako velká československá oběť dobrým vzájemným vztahům, která Poláky stejně nebyla oceněna. Ve výše jmenované studii studijního ústavu se poukazovalo, že rozhodnutím o úpravě hranic z roku 1920 bylo našemu státu odňato kus historického území: rozdělení byla velká křivda a navíc Polsko v roce 1938 postupovalo vůči Československu ultimátem a diktátem, kdy využilo naší politické katastrofy ke svému obohacení.

Na druhé straně je však nutné uvést, že Polsko a Poláci měli obdobné pocity. I oni byli přesvědčeni, že rozdělení je nespravedlivé a v době mnichovské krize využili příležitosti a požadovali na Československu část území obývaného polskou

⁵⁰ Archiv Ústavu T. G. Masaryka (dále jen AÚTGM), fond Edvard Beneš II (dále jen f. EB II), k. 134–studie čs. studijního ústavu z roku 1942 k těšínské otázce, s. 46.

⁵¹ AÚTGM, f. EB II, k. –134František UHLÍŘ, *Těšínské Slezsko: obrana práva*, 1941, s. 108–109.

⁵² Blíže viz www.psp.cz-stenograficky-zapis z 39. schůze PNS 8. března 1946.

menšinou. Chování Poláků v době Mnichova pak bylo druhým momentem, který ztěžoval vzájemné vztahy.

Třetím bodem byly pak vzájemné vztahy těsně po osvobození, kdy naše veřejnost očekávala, že přes všechny špatné zkušenosti nás Poláci podpoří v našich aspiracích na územní zisky v oblastech patřících Německu – například v případě Kladska.

Mimochodem vedle tradiční otázky Těšínska bylo Kladsko velmi často skloňované téma. Vedle Lužice byly největší naděje na získání území Kladska, čítajícího 1639 km² a osídleného 180 000 obyvateli převážně německé národnosti. Už 19. května 1945 byla československá vláda připravena obsadit vojensky toto území a informovala o tom Sovětský svaz a další spojence⁵³. Odpověď však nikdy nedostala, a tak k obsazení Kladska nedošlo. Československý boj o Kladsko, ale i další území, jako bylo Ratibořsko a Hlubčicko, se datuje léty 1945–47. Tato území podobně jako Lužice patřila v minulosti českému království, a to až do válek o rakouské dědictví v polovině 18. století, kdy roku 1742 připadla na základě Vratislavského míru Prusku. Kladsko si však udržovalo značné kontakty s českými zeměmi: církevně stále spadalo pod pražskou arcidiecézi a na jeho území žila rovněž početná asi šestitisícová česká menšina, usedlá především v takzvaném českém koutku, který tvořilo třináct obcí. Počítalo se, že buď celé Kladsko, anebo alespoň „český koutek“ se stane součástí Československa.

V propagační kampani se poukazovalo především na to, že je to země, která byla od nepaměti česká, a jejímž návratem by byla odčiněna historická křivda.⁵⁴ „Musíme zabránit, aby neodumřela jedna z větví české národa. Zachraňme české Kladsko“, to byly časté argumenty.

Ve své práci *Naše Kladsko* psal Zdeněk Nejedlý velmi epicky o naší snaze získat toto území jako o požadavku, který nesleduje imperiální cíle, který není veden ani dobovačným či ziskuchtivým cílem, ale snahou o odčinění historické křivdy a zabezpečení našich hranic⁵⁵. Vedle historických reminiscencí však byly druhým nejčastějším argumentem strategické důvody: poukazovalo se na skutečnost, že z hlediska obrany by bylo pro Československo výhodné získat Kladsko, a tak odstranit výběžek, který zasahoval do území státu. Tímto problémem se zabývala už studie z února 1943, vypracovaná pro potřeby londýnské exilové vlády ve věci hranic československého státu. K otázce Kladska se uvádí: „ČSR nemá zájmu na zvyšování složky německého obyvatelstva ve svých nově upravených hranicích. Přesto dovoluujeme si znovu upozorniti na velký vojenský význam

⁵³ AÚTGM, f. EB III, k. 72–úprava hranic.

⁵⁴ NA Praha, f. MZV-VA II, k. 739. Zde je celá sbírka novinových článků, které vycházely po válce ke kladskému problému. Srovnej například *Práce* 11. 7. 1945–článek *Kladsko dnes. Země, která chce k nám*.

⁵⁵ Z. Nejedlý, *Naše Kladsko*, Liberec, 1945, s. 13.

Kladsko. Kladsko je vklíněno do ČSR a ... je základnou pro útočné operace, které ohrožují naše území v místě nejnebezpečnějším, t. j. tam, kde naše státní území má nejmenší hloubku⁵⁶.

Zajištění Kladska z důvodů obrany proti Německu se zdůrazňovalo ve většině poválečných prací zabývajících se touto otázkou. „Čechové nikdy neútočili z Kladska, na Čechy se z Kladska útočilo vždycky“ – to byla myšlenka, se kterou zahajoval Václav Davídek svou publikaci *Kladsko!: smutek i naděje české země*⁵⁷.

V Československu se záhy po osvobození začaly tvořit masové organizace na podporu připojení Kladska: Svaz přátel Kladska, Hnutí za svobodu Kladska a velmi aktivní Kladský komitét, který vznikl při Okresním národním výboru v Náchodě. Na území samotného Kladska pak existoval Český výbor pro připojení k Československu. Vydávaly se mapy, tiskly se letáky, konala se celá řada shromáždění, odkud zazníval jednoznačný požadavek získat Kladsko. Zmíněné organizace pak vyvolávaly soustavný tlak na vládu, který byl podpořen všeobecným souhlasem všech relevantní politických proudů v Československu, přesvědčených o oprávněnosti požadavků.

Kladsko podobně jako Lužici obsadila sovětská armáda, která zde svěřila dočasně v souvislosti s posunutím polských hranic na západ správu polským orgánům. Československá vláda tak ztratila jeden z nejsilnějších argumentů, že jí hrozí z tohoto území skryté nebezpečí v podobě německých sousedů; podle jednoduché poválečné logiky se nebylo čeho bát, když na tomto území jsou „slovanští bratři“ – tj. Poláci. Přesto doufala, že toto předání je jen dočasné a že se podaří prosadit získání tohoto území. Koneckonců v době války byla československá reprezentace sovětskými místy vícekrát ujišťována, že Sovětský svaz nebude mít nic proti připojení určitých území k Československu. Poláci však toto území považovali od okamžiku předání za své a odmítali se o této otázce jakýmkoliv způsobem bavit. Československo-polské vztahy byly v té době velmi napjaté, protože se tu nejednalo jen o Kladsko, ale rozebírala se i otázka sporného Těšínska.

Navíc Poláci byli sami připraveni o velký kus svého území na východě a území na západě brali jako odškodnění za utrpená příkoří ze strany Sovětského svazu. Vzájemné jednání mezi Československem a Polskem, iniciované naší stranou, bylo proto velmi vypjaté, nechyběly zde vzájemné urážky, objevovaly se tu hrozby vojenského konfliktu atd. V průběhu poválečných jednání se sice objevovaly teoretické možnosti zisku tohoto území, ovšem za cenu jeho výměny za území na Ostravsku a Těšínsku, což nebylo přijatelné pro československou stranu, a tak se celý spor vlastně soustředil na otázku případného připojení tzv. českého koutku v Kladsku a na otázku, co s naší menšinou v Kladsku.

⁵⁶ AÚTGM, f. EB II, k. 425 – studie z 19. 2. 1943.

⁵⁷ V. Davídek, *Kladsko!: smutek a naděje české země*, Praha 1945, s. 1.

Poláci však v této otázce zaujali velmi tvrdý postoj. Do Československa docházely zprávy o polském teroru. Obyvatelé české národnosti byli nuceni se přehlašovat k polské národnosti, byli vyháněni ze svých domovů a mnoha dalšími způsoby nevybíravě šikanováni a terorizováni ve strachu, že by existence české menšiny mohla Polsko připravit o kus nově získaného území.

Britský dopisovatel deníku *Daily Telegraph* Llewellyn Chander napsal o poměrech panujících na tomto území článek uveřejněný 15. října 1945 s výstižným názvem *Uprchlíci z panství teroru*, kde mimo jiné popisuje své vlastní zážitky: „Z osobní zkušenosti jsem přesvědčen, že nezávislá mocnost musí zprostředkovat [jednání] mezi Varšavou a Prahou ještě před mírovou konferencí, má-li být zabráněno konfliktu... Z anektovaných krajů vystěhovalo se už 20 000 lidí do československého vnitrozemí. Lidé, kteří se bránili germanizaci za války jsou nyní podrobováni násilnému procesu polského nacionalismu... Za použití teroristických metod bylo provedeno hlasování o polské anexi. Ti, kdož se pro ni nevyslovili, byli vyhnáni ze svých domovů... Teroristické metody z velké části připadají k tíži místních polských ozbrojených band...“ Článek se dále rozepisoval o utrpení místních obyvatel, kteří trpěli hladem a byli nuceni pašovat z Československa potraviny, aby si zajistili alespoň základní obživu. Následkem toho, jak uvádí dopisovatel, místní obyvatelstvo by bylo nejraději, aby došlo k připojení tohoto území k Československu.

Výsledkem polského teroru pak byl v podstatě exodus větší části českého obyvatelstva, které prchalo přes hranice do Československa, kde bylo umísťováno z větší části v bývalém německém pohraničí. Podle hlášení úředních míst odešlo v roce 1947 z Kladska do ČSR 2709 osob a z Ratibořska a Hlubčicka 5138 tzv. Moravců, kteří se hlásili k Moravě a hovořili moravským nářečím⁵⁸.

Československá vláda se jen nerada smířovala se situací v této oblasti, ale všem začalo být jasné, že Polsko dobrovolně ze svých pozic v zájmu dobrých vztahů neustoupí. Sovětský svaz Polsko k tomuto kroku nedonutí, protože je mu v podstatě jedno, zda toto území vlastní Československo nebo Polsko, a naše vláda nemá sílu mocensky si toto prosadit. Z mnoha prohlášení, rezolucí a plánů, tak i v tomto případě nezůstalo nic jiného než krásné sny na rozšíření území a vlivu. Uzavření vzájemné spojenecké smlouvy mezi Československem a Polskem v roce 1947 pak znamenalo definitivní tečku za našimi aspiracemi na toto území.

Československá veřejnost se však cítila zaskočená chováním Poláků ve věci našich územních požadavků. Vždyť jde přece o nepatrné území, které požadujeme, a přesto Poláci označovali naše požadavky jako nepřátelský akt – „jako čin zřejmého nepřátelství... na nějž odpovíme vhodným postojem“⁵⁹.

⁵⁸ K. Kaplan, Československo v poválečné Evropě, Praha 2004, s. 44.

⁵⁹ NA Praha, f. MZV-VA II, k. 409- Mladá fronta 30. 4. 1946, článek Polsko odmítá naše územní požadavky. V tomto článku jsou čtenáři informováni o vystoupení polského ná-

Chování Poláků bylo znásobeno ještě obnovenými polskými nároky na území Těšínska a arogancí polských institucí. Ve zprávě generála Bočka z 22. června 1945 se můžeme například dočíst, že polské instituce využívají všech prostředků a chovají se jako v roce 1918 a 1938. Svoji politickou činnost podporují vojenskými akcemi a vzbuzují pochybnost o možnostech klidného soužití na společné hranici. Zpráva však jedním dechem dodávala, že zatímco Poláci vystupovali výbojně, tak naše strana postupovala umírněně a snažila se o dohodu⁶⁰.

Český historik Jiří Friedl popsals vzájemné vztahy v této době jako *rozpačité spojení* a myslím si, že tyto slova snad nejlépe vystihují podstatu daného problému⁶¹. Na jedné straně byli Poláci bráni jako bratři, se kterými je nutné spolupracovat, na druhé straně jako nepřátelé, proti kterým je nutné mít se na pozoru. Tento ambivalentní přístup se přenášel do poválečného Československa již z doby války, kdy i přesto, že se plánovalo vytvoření společné konfederace, tak bylo na Poláky nahlíženo vlastně jako na možné nepřátele. Dokládá to i tajná studie náčelníka štábu hlavního velitelství naší exilové armády z prosince 1943, kde naši vojáci žádali z obranných důvodů proti případnému polskému útoku rozšíření našeho území v oblasti Těšínska, které by nám přineslo strategickou výhodu⁶². Špatné československo-polské vztahy se pak přenášely i na nazírání na polskou menšinu.

Poláci byli velmi často označováni za státně nespolehlivé osoby a všeobecná antipatie k nim byla mezi naší veřejností jen o málo menší než k Němcům. Projevovalo se to jak v postoji běžných lidí, tak úředních míst. Ostrý postoj se projevil i v uvažovaném odsunu polského obyvatelstva z našeho území, o kterém se diskutovalo jak za války v odboji, tak po válce⁶³.

Odsun se měl uskutečnit na principu výměny obyvatelstva. Národně socialistický poslanec František Uhlíř tento požadavek formuloval na půdě našeho parlamentu v březnu 1946 slovy: „Budiž mi dovoleno, abych zde tlumočil přání a vůli věrného slezského lidu, který žádá, aby polská menšina na Těšínsku, která je stálým předmětem neklidu a sporů, byla od nás přestěhována do Polska. (*Potlesk.*)...Je v zájmu budoucího klidného soužití československo-polského, aby se celá polská menšina na Těšínsku přesídlila do Polska a aby všichni Češi a Slováci, žijící na území polském, se přestěhovali k nám“⁶⁴.

měštka ministra zahraničních věcí Modzelewskiho, který výše uvedenými slovy hodnotil před polskou Národní radou naše územní požadavky.

⁶⁰ AÚTGM, f. EB III, k. 72.

⁶¹ J. Friedl, Z. Jirásek, dz. cyt.

⁶² AÚTGM, f. EB II, k. -134 tajná studie o Těšínsku z prosince 1943, která byla 5. března 1945 zaslaná Edvardu Benešovi.

⁶³ K otázce žádosti o odsun Poláků blíže viz NA Praha, f. 1/100, sv. 49, aj. 378.

⁶⁴ Blíže viz www.psp.cz – stenografický záznam z 39. schůze PSP 8. března 1946.

Myšlenka přestěhování Poláků, byť v umírněnější podobě, nebyla cizí ani Edvardu Benešovi, který při setkání s delegací Městského národního výboru v Třinci prohlásil: „Kdyby snad polské obyvatelstvo projevilo přání přestěhovat se do Polska, uvítáme to se souhlasem, nebudeme jim v tom bránit, budeme je při uskutečňování jejich tužeb upřímně podporovat“⁶⁵.

K odsunu nakonec nedošlo. Dost dobře to ani nebylo možné a to především s ohledem na mezinárodní vztahy. Poláky jako národ, který toho za války tolik vytrpěl, nebylo přece možné odsunovat. Důvodem neuskutečnění této akce byla i postupná normalizace vzájemných vztahů, které v podstatě skončili remízou. Poláci ničeho nedosáhli ve svých územních požadavcích a ani Československo nebylo úspěšné. V podstatě všichni se museli smířit s daným stavem. To se dotýkalo i polské menšiny v Československu, která nakonec získala určitá práva v novém státě. Měla své školy, své polské noviny a celkově vše šlo k jistému uklidnění celkové situace. Vše bylo navíc ovlivněno budováním východního bloku.

Summary

Poland's image in the Catholic press and People's Party newspapers during the postwar Third Republic

The subject of the study is how the Czech Catholic press and the newspapers of the Catholic political party (the Czechoslovak People's Party) published in the Czech lands presented Poland during the postwar period. In many ways, this image clearly contradicted itself: on the one hand, the aforementioned media emphasized the need for Slavic unity and described the Poles as "our Slavic Catholic brothers." On the other hand, however, Poland was depicted in a distinctly negative light, in particular when it came to unresolved territorial conflicts. This image was especially common in 1945–1946. For instance, the situation of Czechs living in the Kladsko area (and also of Slovaks in the Spiš region) was the subject of frequent news reports critical of the Poles. A certain improvement only came about later, helped in part by the signing of a mutual friendship agreement in 1947. These improved relations could be further demonstrated at the celebrations marking the 950th anniversary of the death of St. Adalbert.

Keywords: Czech Catholic, Catholic political party, Kladsko

⁶⁵ Citováno podle T. Siwek, S. Zahradnik, J. Szymeczek, dz. cyt, s. 29. K setkání došlo na jaře 1947.

Streszczenie

Wizerunek Polski w prasie ludowej i katolickiej w okresie istnienia III Republiki Czechosłowackiej

Przedmiotem artykułu jest ukazanie, w jaki sposób czeska prasa katolicka i prasa katolickich partii politycznych prezentowały Polskę w okresie powojennym. Pod wieloma względami obraz ten wyraźnie zaprzeczył sobie: z jednej strony wspomniane media podkreślały potrzebę jedności słowiańskiej i określiły Polaków jako „naszych słowiańskich braci katolickich”. Z drugiej jednak strony Polska została przedstawiona w sposób wyraźnie negatywny. W szczególności w przypadku nierozwiązanych konfliktów terytorialnych. Ten obraz był szczególnie popularny w latach 1945–1946. Pewna poprawa nastąpiła dopiero później, po podpisaniu umowy bilateralnej w 1947 roku. Widoczne było to podczas obchodów 950. rocznicy śmierci św. Wojciecha.

Słowa kluczowe : Czescy katolicy, Katolické partie politické, Kłodzko Początek formularza

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiv Ústavu T. G. Masaryka, fond Edvard Beneš II; fond Edvard Beneš III; Těšínské Slezsko: obrana práva, 1941.
Národní archiv v Praze, fond MZV- VA II.

Czasopisma

Lidová demokracie, roč. 3, č. 197, 26. srpna 1947,
Lidová demokracie, roč. 3, č. 95, 23. dubna 1947
Obzory, roč. 2, č. 37, 14. září 1946,
Obzory, roč. 2, č. 4, 26. ledna 1946, s. 51–52, článek Poláci o Itálii.
Obzory, roč. 2, č. 9, 2. března 1946, s. 132–133, článek Polská nota Velké Británii
Obzory, roč. 2, č. 13, 30. března 1946, s. 196–197, článek Konečně
Obzory, roč. 2, č. 30, 27. července 1946, s. 468, článek Polské válečné dluhy ve Velké Británii.
Obzory, roč. 2, č. 16, 20. dubna 1946, s. 244, článek Angličané o Polsku.
Obzory, Obzory, roč. 2, č. 8, 23. února 1946, s. 120–121, článek Hospodářská situace Evropy.
Obzory, roč. 2, č. 18, 4. května 1946, s. 278, článek Nebezpečí hladu v Polsku.
Obzory, roč. 1, č. 4, 15. září 1945, s. 50, článek Odsun Němců z krajů, obsazených Poláky.
Obzory, roč. 2, č. 13, 30. března 1946, s. 198, článek Polský názor o Německu.
Obzory, roč. 2, č. 22, 1. června 1946, s. 341, článek O polské zahraniční politice
Srovnaj Obzory, roč. 2, č. 21, 25. května 1946, s. 326, článek Kladsko. „Na Kladsku není více Čechů, než Francouzů nebo Holanďanů.“
Obzory, roč. 2, č. 46, 16. listopadu 1946, s. 723, článek Poláci a Kominternu.
Obzory, roč. 2, č. 20, 18. května 1946, s. 312, článek Totalita v Polsku.
Obzory, roč. 1, č. 8, 13. října 1945, s. 114–115, článek Kladsko.

Obzory, roč. 1, č. 16, 22. prosince 1945, s. 243, článek Těšínsko.

Obzory, roč. 1, č. 17, 29. prosince 1945, s. 257, článek Jednání se sousedy. roč. 2, č. 6, 9. února 1946, s. 83, článek Polsko v nových hranicích.

Obzory, roč. 1, č. 4, 15. září 1945, s. 50–51, článek Poláci o nás. Článek je zprávou o úvodníku Mieczysława Wionczka v polském týdeníku *Odrozenie*.

Opracowania i artykuły naukowe

Beneš E., *Nová slovanská politika*, Praha 1946.

Beneš E., *Šest let v exilu*, Praha, 1946.

Blabolil A., *Křesťanské politické hnutí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a Československá strana lidová*, Praha 1969–70, t. I–II.

Davídek, V., *Kladsko!: smutek a naděje české země*, Praha 1945.

Drápala M., *Na ztracené vartě Západu*, Praha 2000.

Friedl J., Jirásek Z., *Rozpačité spojení. Československo-polské vztahy v letech 1945–1949*, Praha 2008.

Hybášek J., *O slovanské spolupráci*, Hradec Králové 1947.

Jandrásek L., *Tyršovo slovanství*, Brno 1947.

Kaplan K., *Československo v poválečné Evropě*, Praha 2004.

Macúrek J., *Slovanská idea a dnešní skutečnost*, Brno 1947.

Masaryk J., *Volá Londýn*, Praha 1990,

Melichar V., *Svět slovanský je náš I, II*, Praha 1948.

Národní shromáždění a politika slovanské spolupráce, Praha 1947.

Nejedlý Z., *Naše Kladsko*, Liberec 1945, s. 13.

Nejedlý Z., *Pod Slovanským praporem*, *Slovanská družba*, *Čítanka nového slovanství*, Třebetice pod Orebem 1948.

Pehr M., *Zápas o nové Československo 1939–1946*, Praha 2011.

Polc J., *Svatovojtěšské oslavy v roce 1947*, w: Jaroslav POLC: *Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu*, Praha 1997.

Reiman M., *Slovanská politika v hospodářství Československa*, Praha 1947.

SIWEK T., Zahradník S., Szymczek J., *Polská národnostní menšina v Československu 1945–1954*, Praha 2001.

Slované a Němci před tisíciletím, Praha 1945, s. 1.

Týž, *Úvahy o slovanství*, Praha 1947.

Výskočil J. K., *V září velikého biskupa*, „*Časopis Katolického duchovenstva*“ 3/1947.